

La revolucionària significació de Joan Fuster com a intel·lectual català

Josep Guia

Professor. Universitat de València

Amb motiu de l'Any Fuster s'escriu molt sobre aquest escriptor i la seva obra, però no s'ha posat de manifest un aspecte central —per a mi, el més important i definitori— de la seva producció i actuació com a intel·lectual català. Fuster ha marcat un punt d'inflexió, un abans i un després, en el món cultural dels Països Catalans, en diversos àmbits, però el que tracto en aquest article crec que és el bàsic, sobre el qual recolzen tots els altres.

Quan el seu gran amic Vicent Ventura va aplicar a Fuster l'expressió «xamba genètica» —feta servir abans per Fuster, en un dels seus aforismes, com a referència genèrica—, ja apunta a la singularitat del personatge en el context del País Valencià, sense més precisions. Efectivament, com bé ho glossava Ventura, en la Sueca natal, al si d'una família carlina i religiosa, amb una guerra de tres anys, quan en tenia entre tretze i setze, i amb una postguerra de repressió i d'esterilitat cultural absoluta, era impensable que un jove, voraç lector del que podia aconseguir llegir, pogués arribar a tenir un bagatge cultural d'ampli i pregon abast. Un bagatge cultural que va sorprendre els intel·lectuals catalans de l'exili, amb els quals va entrar en contacte, a partir de 1950, i que va deixar bocabadats i gratament sorpresos els intel·lectuals de l'interior, amb en Carles Riba al capdavant.

Algú podria pensar que aquell punt d'inflexió fusterià era evident per al País Valencià, on per primera vegada emergia una veu que anava més enllà del valencianisme possibilista a l'ús, un valencianisme que transitava per les escletxes marginals que permetia la situació política espanyola (tant sota la dictadura com, abans, sota la monarquia o en la república), amb cursets de llengua de Lo Rat Penat, Jocs Florals, edicions precàries, articles col·locats en revistes festives o religioses, conferències amb delegat governatiu, etc. Més enllà, doncs, de tot això i sense menystenir tot això —que tingué la seva importància, testimoni de resistència i nexa de continuïtat—, la veu de Fuster s'alçà preconitzant una

nova «decisió de futur», tot un projecte de redreçament nacional dels valencians, dintre de la catalanitat. Però si reduïrem aquesta revolució fusteriana només a l'àmbit del País Valencià ens enganyaríem.

Ens enganyaríem per dues raons. En primer lloc, perquè Fuster planteja, també, el redreçament nacional de tots els catalans en el conjunt de la nació catalana completa, i, per bé que aquesta exigència de Fuster no era estrictament una novetat en el catalanisme, sí que va ser ell qui la formulà amb més insistència, clari-vidència i contundència. I, en segon lloc —i aquest és el rovell de l'ou de la significació de Joan Fuster com a intel·lectual català—, perquè és el primer intel·lectual que trenca amb els intel·lectuals i polítics espanyols que sempre han volgut involucrar-nos en el seu projecte nacional-imperial. I els diu de tot, sense complexos, amb coratge i amb coneixement de causa, ja que els coneixia bé, se'ls havia llegit i rellegit. Cap intel·lectual català, abans i després de Fuster, no ha gosat denunciar els membres més sonats de la intel·lectualitat espanyola com ho ha fet ell, que ja no fa crides a l'entesa amb els espanyols que no ens volen respectar ni entendre. Al contrari: abandona l'«Escolta Espanya la veu d'un fill / que et parla en llengua no castellana», de Joan Maragall; la «catalanització d'Espanya» i l'«encaix amb Espanya», de Jaume Vicens Vives; l'«Escolta, Sepharad», de Salvador Espriu. I ho diu. Alguns altres potser ho havien pensat, això, però no gosaven dir-ho.

En el llibre *Contra Unamuno y los demás* (1975), que recull escrits de Fuster en castellà facilitant que tota la patuleia dels hereus d'Unamuno i «los demás» se'l llegiren, descriu els historiadors espanyols com «unos "patriotas" de tomo y lomo»:

«Los "historiadores", por principio, suelen ser unos patriotas de tomo y lomo [...]. Un prejuicio "ideológico" se interpone. Siempre. O casi siempre. El "prejuicio", en la "Historia de España", a menudo se llama don Marcelino Menéndez y Pelayo. Ni siquiera Vicens y

Soldevila escaparon a esa fascinación».

L'any anterior, en un article en el *Tele/Exprés*, Fuster els designava com «*la cacharrería de la historia*»:

«*Todos son lobos de la misma camada, si vale la locución folklórica: Sánchez, Castro y Lain (que no acaba de darse cuenta de que lo es). Para ellos, España no es una "historia" a dilucidar, sino un "problema" o un "programa". Lo cual no encaja con el "rigor científico". Es otro asunto.*» («*La cacharrería de la historia*», *Tele/Exprés*, 27-5-1974)

Però Fuster ja anava posant el dit a la nafra de l'espanyolisme historiogràfic des de molt abans, i posteriorment també, qualificant els protagonistes, amb noms i cognoms, com a colla intoxicadora:

«De qui en seria la culpa? No encara d'Américo Castro, és clar: qüestió de cronologia, i no d'altra cosa. De Menéndez Pidal? De don Antonio Ballesteros? De Lafuente?... Del P. Mariana? [...] una intoxicadora tradició historiogràfica.» («Tema d'història», 1963)

«El nacionalisme espanyol perpetua les seves intoxicacions sota l'aparença de la "història".» (Pròleg a *Franco i l'espanyolisme*, 1979)

Al costat d'aquestes denúncies dels historiadors espanyols, també reben la punyent crítica fusteriana els polítics, amb textos d'una claredat i d'una clarividència envejables, com ara aquests:

«Ha estat furiosament nacionalista allò que fa uns quants anys certs papers clandestins denominaven "la oligarquia latifundista semifeudal castellano-andaluz"... D'ella són tributaris don Carrillo, el Felipe González, don Joaquín Ruiz: tant com el *tinglado* oficial... No n'hem d'esperar res: no hem d'esperar res del seu "nacionalisme", que els ve de les mameles ancestrals del conde-duque de Olivares, i que els fa "objectivament" solidaris de Maeztu, dels Primos, d'Onésimo Redondo. O "ells" renunciïn al seu "nacionalisme", o els altres haurem de ser "nacionalistes".» («Contra el nacionalisme», *Avui*, 19-5-1976).

«Una esquerra crítica, en l'espai de l'Estat espanyol, no la veig possible. I si ho fos, hauria de començar per això: per desmitificar el nacionalisme espanyol. L'espanyolisme no és una simple confecció de la dreta: és una confecció "espanyola". Amb l'aval de *don Salvador de Madariaga*, "espanyol professional", per entendre'ns. I amb més ajudes: Besteiro, Negrín, Durruti. L'esquerra "espanyola" s'ha caracteritzat sempre per la seva innocència, i pel seu

"espanyolisme" rabiós. Entre Calvo Sotelo i el doctor Negrín hi havia més afinitats que diferències...» (Pròleg a *Franco i l'espanyolisme*, 1979)

Sempre m'ha cridat l'atenció que els argumentats i precisos impropis de Fuster envers polítics i intel·lectuals espanyols, amb noms i cognoms, no han estat replicats pels destinataris ni pels seus seguidors. Potser no gosaven fer-ho per no sortir-ne més malparats encara, tement l'abast de l'erudició de Fuster i, alhora, el seu estil assagístic esmolat. Però aquesta valentia i aquesta alçada intel·lectual de l'escriptor de Sueca no han estat generalment seguides pels intel·lectuals i els polítics catalans d'avui, potser perquè no estan prou segurs d'ells mateixos, ni en bagatge cultural ni en independència personal. I això els fa covards. Contra un dels tòpics que se solen fer servir per a justificar aquesta covardia, Fuster va dir:

«El presumpte "pactisme" ancestral és una límpida mentida dels historiadors i dels ideòlegs [...]; em sembla trist i estúpid que, per ser catalans, automàticament ens proclamem "pactistes". No hem estat especialment "pactistes", si no fou per obligació: l'obligació del vençut, que espera no ser-ho del tot, és el "pacte". [...] Jo només voldria advertir, ara, que en la història de la Catalunya estricta, i en la de tots els Països Catalans, cada "pacte" ha estat una claudicació, i que tot això del "pactisme" com a mecanisme polític és i serà una burla. "Pactar" és "perdre": sempre. Malgrat els aparents avantatges provisionals.» («Aprensions a propòsit del *pactisme*», *Serra d'Or*, març 1979)

Amb tot, cal reconèixer que sí que hi ha polítics i intel·lectuals catalans d'avui que es poden dir fusterians, en el sentit central d'aquest article, és a dir, en la confrontació desinhibida amb l'espanyolisme, com Quim Torra, Lluís Llach, Vicent Partal, Maria Conca o Bartomeu Mestre, per exemple. I bastants més. De fet, podríem dir que Joan Fuster és el precedent de la «confrontació intel·ligent» que preconitzen Carles Puigdemont i el Consell per la República. ■

Josep Guia escoltant el mestre Fuster. Sueca, 1986. Foto: Vicent Ferrí